

Research Article

Tütün Kontrol Politikasının Sistem Yaklaşımı ile Analizi: Türkiye'de Gençler için Dumansız Dünya

Analysis of Tobacco Control Policy with System Approach: Smokeless World for Young People in Turkey

Murat Karaca

Öz

Bu çalışmada, kamu politikalarının analizinde kullanılan yaklaşımlardan biri olan sistem yaklaşımı ile Türkiye'nin 13-15 yaş grubu gençlerde tütün kullanımını azaltmak ve önlemek için uyguladığı tütün kontrol politikası analiz edilmektedir. Bu çalışmada; 13-15 yaş grubu gençlerde tütün ürünü kullanımının azaltılması ve önlenmesi için, tütün kontrol politikasının unsurlarının iyi analiz edilmesi ve bu politikanın unsurlarıyla çıktuları arasındaki ilişkide zaman içerisinde meydana gelen değişimin takip edilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Toplum sağlığını yakından ilgilendiren sigara ile mücadele konusunda MPOWER modelini geliştiren ve yayan Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gençlerdeki tütün ürünü kullanım oranına dikkat çekmektedir. MPOWER modelinde yer alan tüm aşamaların gençler dikkate alınarak formüle edilmesi gerektiği DSÖ tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Bu amaçla MPOWER temelli tütün kontrol politikasının, özellikle genç nesilde etkili sonuçlar üretebilmesi için, tüm sürecin o ülkedeki gençlere uygunluğunun analiz edilmesi ve tespit edilen eksikliklerin giderilmesini sağlayacak önerilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu gerekliliğe rağmen Türkiye'deki tütün kontrol politikasının gençlerdeki tütün kullanımını azaltmaya veya önlemeye uygunluğunu analiz eden bilimsel çalışma yok denecek kadar azdır. Bu eksikliğin giderilmesine katkı sunmak ve Türkiye'nin 13-15 yaş gurubu gençlere yönelik tütün kontrol politikasını başarılı bir şekilde uygulamasına destek olmak hedefi ile hazırlanan bu çalışma, konu ile ilgili yapılacak olan diğer bilimsel çalışmalara da temel teşkil edecektir.

Anahtar Kelimeler

Türkiye • Tütün Kontrol Politikası • Sistem Analizi • Gençlik ve Sigara

Abstract

In this study, tobacco control policy of Turkey which is implemented for reduce and prevent to youth tobacco use in the group of 13-15 age is analyzed. In the study; it is claimed that elements of tobacco

Correspondence to: Murat Karaca, Email: muradkrc@gmail.com

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Başkanlığı, İç Denetim Koordinatörlüğü, Ankara, Türkiye

ORCID ID of the author: M.K. 0000-0002-0409-8370.

To cite this article: Karaca, M. (2019). Tütün kontrol politikasının sistem yaklaşımı ile analizi: Türkiye'de gençler için dumansız dünya. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(4), 1-29.

<http://dx.doi.org/10.5152/addicta.2020.19133>

control policy need to be well analyzed and changes over time in the relationship between policy elements and outcomes should be monitored for reduce and prevent to youth tobacco use in the group of 13-15 age. The World Health Organization (WHO), which develops and disseminates the MPOWER model on the struggle for tobacco use, which is closely related to public health, draws attention to the rate of tobacco use among young people. WHO frequently states that all stages in the MPOWER model should be formulated taking into account young people in this age group. For the MPOWER-based tobacco control policy to yield effective results, especially for younger generations, it is necessary to analyze the appropriateness of the whole process to the young people in that country and to develop proposals to eliminate the identified deficiencies. This study, which prepare for contribute to the elimination of this scientific deficiency and to support the implementation of Turkey's tobacco control policy on reduction or prevention tobacco use of youth, will be the resource for further scientific studies on this subject.

Keywords

Turkey • Tobacco Control Policy • System Analysis • Youth and Cigarette

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre dünyada 1,4 milyar tütün ürünü kullanıcısı bulunmakta olup bu kullanıcılarının yaklaşık %80'i düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşamaktadır (World Health Organization [WHO], 2019a ve 2019b). 2007-2017 yılları arasında yüksek gelirli ülkelerde sigara içme oranı %27'den %21,6'ya düşerken orta gelirli ülkelerde bu oran %22,1'den %19,5'e ve düşük gelirli ülkelerde ise %13,9'dan %11,2'e düşebilmiştir (WHO, 2019a). Yüksek gelirli ülkelerde uygulanan tütün kontrol politikaları nedeniyle, tütün endüstrisi özellikle genç nüfusun fazla olduğu düşük ve orta gelirli ülkelerdeki pazar payını artırmayı hedef edinmiştir. Tütün endüstrisi bu hedefe varmak için yaptığı çalışmalarla düşük ve orta gelirli ülkelerdeki tütün kullanan kişi sayısını ve tütün kullanım miktarını artırmaktadır. Zira DSÖ verilerine göre (WHO, 2019a), tütün kullanan her on kişiden altısı tütün tüketimine karşı en az önlem alınan ülkelerde yaşamaktadır. Her yıl yaklaşık 8 milyon insanın tütüne bağlı sağlık problemleri nedeniyle öldüğü gerçeği bu endüstrinin insan hayatına etkisini gözler önüne sermektedir (WHO, 2019a).

Birçok hastalığın nedeni olan ve bu hastalıklara yatkınlığı artıran (WHO, 2010), kansere bağlı ölümlerin en önemli risk faktörü olan ve bu ölümlerin %22'sinden sorumlu olan tütün ürünleri kullanımının (GBD, 2016) küresel ekonomide neden olduğu zarar; (Goodchild, Nargis, & D'espaignet, 2018) sağlık giderleri, verimlilik kaybı, ölümler ve iş göremezlik raporları dikkate alındığında, dünya GSYİH'nın %1,8'i yani 1 trilyon 500 milyar \$'ın üzerinde bir rakamdır. Ayrıca dikkate değer başka bir veri de 30 yaşında bir insanın sigarayı bırakması durumunda tahmin edilen ömür ortalamasını 10 yıl ve 50 yaşındaki bir insanın ise sigarayı bırakması halinde tahmin edilen ömür ortalamasını 6 yıl uzatabileceğidir (Doll, Peto, Boreham, & Sutherland; 2004). Buna yaşanan hayatın kalitesindeki değişim de eklenince sigarayı kullanmanın insan hayatında yol açtığı maddi ve manevi tahribatın büyüklüğü artmaktadır

Türkiye’de 15 yaş üzerindeki nüfusun %31,6’sı tütün kullanmaktadır (WHO, 2019c). 13-15 yaş arasındaki gençlerde ise tütün kullanım oranı %17,9 olup bu oran 2003’de %10’lar civarındaydı (Republic of Turkey Ministry of Health, 2003 ve 2017). Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı verilerine göre, Türkiye’de bu yaş grubundaki erkeklerde tütün kullanım oranı %23,2 ve kızlarda ise %12,1’dir (Republic of Turkey Ministry of Health, 2017). Bu gençlerden bir yıl içerisinde sigaraya başlamayı düşünenlerin oranı %9,9’dur (Republic of Turkey Ministry of Health, 2017). Sigara kullanan 13-15 yaş grubundaki bu gençlerin %9,9’u günde 11’den fazla sigara içmekte ve %29,2’si ise her gün sigara içmektedir. Türkiye’de, 13-15 yaş grubundaki gençlerin %54,2’si ev dışında ve %46,1’i ev içerisinde pasif içicilik nedeniyle tütün dumanından olumsuz etkilenmekte olup bu oran 2003’de ev dışında %81,6 ve ev içinde %85,9’dur (Republic of Turkey Ministry of Health, 2003 ve 2017). Türkiye Avrupadaki 37 ülke ile kıyaslandığında 13-15 yaş grubu erkeklerde tütün ürünü kullanım oranında 4. sırada yer almakta olup %28,6 ile Litvanya Avrupa’da birinci sırada yer almaktadır (CDC, 2019).

Türkiye’de tütün kullanımı nedeniyle oluşan ölümler incelendiğinde erkeklerde tütün kaynaklı ölüm oranının %26,6 olduğu ve kadınlarda ise %7,58 olduğu görülmektedir (The Tobacco Atlas, 2016a). Türkiye’nin erkeklerde tütün kaynaklı ölümlerde dünyada 7. ve Avrupa’da 5. olduğu, yıllık kişi başı sigara tüketiminin 1.771 adet olduğu ve bu tüketim ile Türkiye’nin dünyada 24. ve yüksek tüketim yapan ülkeler arasında 13. olduğu dikkate alındığında Türkiye’de uygulanan tütün kontrol politikasının analizini yapan bilimsel çalışmaların önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (The Tobacco Atlas, 2016b). Zira Fransa’da etkin tütün kontrol politikası vesilesi ile yılda 1 milyon kişi sigarayı bırakmaktadır (Europanscientist, 2018). Bir ülkedeki tütün ürünü kullanan genç sayısını azaltmak toplumun topyekûn mücadelesi ve makro politikalarla mümkün olabilmektedir. Bu nedenle tütün ürünleri kullanımı ile mücadelede en önemli aktör devlettir; ancak devletin tek başına mücadelesi etkin sonuçlar alınması için yeterli değildir.

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre (WHO, 2019a), dünyada sigarayı bırakmak için uğraşan ve bu niyete sahip 367 milyon insan bulunmaktadır. Türkiye’de de tütün kullananların %32,8’i tütünü bırakmayı planlamakta olup bunlardan sadece %7,2’si gelecek ay içerisinde bırakmayı düşünmektedir (Republic of Turkey Ministry of Health, 2016). 13-15 yaş arası gençlerden hala sigara kullananların %55’inden fazlası sigarayı bırakmayı denemiş; ancak bırakamamıştır (Republic of Turkey Ministry of Health, 2017). Tütün ürünü kullanan bu gençlerin %53’ü ise halen sigarayı bırakmak istemektedir (Republic of Turkey Ministry of Health, 2017). Gençlerin tütün ürünü kullanımını bırakmasını veya hiç başlamamasını sağlamak geleceği sağlıklı kılmanın yollarından biridir.

Bu çalışmada, Türkiye’de 13-15 yaş grubu gençlerde tütün kullanımını azaltmak ve önlemek için uygulanan tütün kontrol politikası sistem yaklaşımı ile analiz edilmektedir. Çalışmada; 13-15 yaş grubu gençlerde tütün ürünü kullanımının azaltılması ve önlenmesi için, tütün kontrol politikasının unsurlarının iyi analiz edilmesi ve politikanın unsurlarıyla çıktıları arasındaki ilişkide zaman içerisinde meydana gelen değişimlerin takip edilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Türkiye’de tütün ürünü kullanan ve bir yıl içinde sigaraya başlayabilecek 13-15 yaş grubu genç sayısı dikkate alındığında toplumun önemli bir bölümünü ilgilendiren sorunu ele alması nedeniyle çalışmanın toplumsal faydası yüksektir. Ayrıca 13-15 yaş grubundaki gençlere uygulanan tütün kullanımıyla mücadele politikasının analizine ilişkin bilimsel araştırma sayısının çok az olması nedeniyle çalışma alanındaki önemli bir eksikliği gidermektedir. Türkiye’de tütün ürünü kullanımı ile mücadele politikasını etkin yürütülmesine ve tütün ürünü kullanımının bireylere, ailelere ve topluma verdiği zararın azaltılmasına katkıda bulunmak amacıyla hazırlanan bu çalışmada öncelikle araştırmanın yöntemine ilişkin bilgi sunulmakta, kullanılan model açıklanmakta ardından Türkiye’deki 13-15 yaş grubundaki gençlerde tütün ürünü kullanımını azaltma ve önleme politikası sistem yaklaşımı çerçevesinde analiz edilmektedir. Bu analizin ardından araştırma sonucunda elde edilen bulgular ışığında çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Çalışmada şu sorulara cevap aranmaktadır: Türkiye’de, 13-15 yaş grubu gençlerde tütün ürünü kullanımını azaltmak ve önlemek için uygulanan tütün kontrol politikasının paydaşları kimlerdir ve bu paydaşların politikadaki rolleri nelerdir? Türkiye’de bu politika nasıl formüle edilmiştir? Formüle edilen tütün kontrol politikası hangi araçlarla ve ne şekilde uygulanmıştır? Türkiye’de bu mücadele politikasının belirlenen hedeflere varması, 13-15 yaş grubundaki gençlerde tütün kullanımının azaltılması ve önlenmesi, için atılması gereken adımlar nelerdir?

Yöntem

Bu çalışmada, Türkiye’de, 13-15 yaş grubundaki gençlerin tütün kullanımını azaltmak veya önlemek amacıyla uygulanan, tütün kontrol politikasının analizi gerçekleştirilmektedir. Bu analizi gerçekleştirebilmek için kamu politikası analizi modellerinden olan sistem yaklaşımı kullanılmaktadır. Bu yaklaşıma ilişkin detaylı bilgi model başlığı altında açıklanmakta olup bu modelle analiz edilen bilgiler literatür taraması ve arşiv araştırma tekniği ile elde edilmiştir.

Çalışmanın yukarıda açıklanan sorularına cevap üretebilmek amacıyla politika dokümanları olan kurumların strateji belgeleri, faaliyet raporları, politikanın oluşturulma ve uygulama sürecine ilişkin medyada çıkan haberler, politika paydaşlarından olan ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının internet siteleri aracılığı ile yayınladıkları haber, duyuru ve faaliyet raporları ile diğer araştırma raporları, ilgili

mevzuat ve bilimsel yayınlar titizlikle incelenmiştir. Bu çalışmanın tamamı Helsinki Bildirgesi'ne uygun olarak yazılmıştır.

Model

David Easton tarafından kavramlaştırılan sistem modelinde, kamu politikasının içerisinde yer aldığı sistem çevresiyle birlikte bir bütün olarak düşünülmektedir (Easton, 1957). Easton'a (1957) göre, bu yaklaşımda kamu politikası siyasal sistemin taleplerine verilen bir karşılıktır. Siyasal sistem ise birçok paydaşı içerisinde barındıran alt sistemleri, bu alt sistemler arası ilişki ve ağlar ile bu ilişkiler sonucu üretilen çıktıları kapsamaktadır. Bu yaklaşımda etkin paydaşların etkisiyle oluşan girdiler siyasal sistem içerisinde değerlendirilerek çıktılarına dönüşmekte ve bu çıktılar da tüm paydaşları etkilemektedir. Almond'a (1997) göre, bu döngüdeki rol ve rollerin oluşturduğu etki zaman içerisinde değişebilmektedir. Bu yaklaşımda girdilerin ve çıktıların analizi çok önemli olup girdiler ve çıktılar paydaşlardan gelen istemlerle şekillenmektedir. Bu modele göre bir kamu politikasının analizi bu politikanın unsurlarının analizi ile mümkün olmaktadır. Sistem modelinde politikanın unsurları siyasal sistem içerisinde yer alan bireyler, gruplar, kurumlar ile bunların kullandıkları araçlar, girdiler ve çıktıları kapsamaktadır. Sistem yaklaşımında bu unsurlar girdi-çıkıtı ilişkisi dikkate alınarak analiz edilmekte ve tüm sistem bir bütün olarak değerlendirilmektedir (Fuchs & Klingemann, 2011)

Sistem yaklaşımı 2000'li yılların başından itibaren birçok ülkede halk sağlığı politikalarının geliştirilmesi ve analizi amacı ile çok yaygın olarak kullanılmaya başlandı (Leischow & Milstein, 2006; McLeroy, 2006). Bu çalışmaların çoğunluğunda halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi açısından sistem yaklaşımının faydaları ve sistem yaklaşımının alt sınıfları üzerine odaklanıldı (Joffe, 2006). Bu çalışmada da David Easton tarafından geliştirilen sistem yaklaşımı temel alınarak, 13-15 yaş grubu gençlerin tütün kullanımını önlemek veya azaltmak amacı ile Türkiye'de uygulanan tütün kontrol politikası; bireyler, tütün endüstrisi, tütün kontrol politikası araçları ve bu araçların kullanımının doğurduğu sonuçlar, ilişki ağında zaman içerisinde meydana gelen değişim de dikkate alınarak, analiz edilmektedir.

Bulgular: Tütün Kontrol Politikasının Sistem Yaklaşımı ile Analizi: 13-15 yaş Grubu Gençler İçin Dumansız Hayat Hedefi

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de 13-15 yaş grubu gençlerde tütün ürünü kullanımını azaltmak veya önlemek amacıyla uygulanan tütün kontrol politikasının aktörleri, bu aktörlerin kullandıkları araçlar, politikanın amaçları, bileşenleri ile çıktıları analiz edilmektedir.

Tütün Ürünlerinin Kullanımı ile Mücadele Sistemini Anlamak

Ülkelerdeki tütün kullanımı oranı bu oranı arttırmak veya sürdürmek için uğraşan bir çevre ile bu oranı düşürmek isteyen çevrenin karşılıklı etkileşimi ve mü-

cadelesi ile oluşan sayısal bir veridir. Bu veri hükümetlerin politikaları ile şekillenmektedir. Bu şekillenme sürecinde bir tarafta güçlü finansal yapıları ile ulusal ve uluslararası üreticiler ile onların hedeflerine hizmet eden paydaşları, diğer tarafta bireysel kullanıcılar, tütün kullanımını azaltmaya çalışan aktörler ve hükümetler yer almaktadır. Ayrıca bu süreçte tarafların hedeflerine ulaşmak için kullandığı çeşitli araçlar bulunmaktadır. Tütün ürünü kullanımına neden olan bu sistem çok karmaşık ve çok aktörlüdür. Bu sistemi tüketicilerin tütün ürünlerini talep ettiği ve üreticilerin de tütünü ve tütün ürünlerini ürettiği basit bir sistem olarak görmek tütün kullanımını azaltmaya ve önlemeye yönelik mücadeleyi olumsuz etkilemektedir. Tütün kullanımı ile mücadelenin başlangıç noktası bu sistemin nasıl işlediğini, aktörlerini ve onların kullandıkları araçları iyi anlamaktan geçmektedir. Türkiye'deki 13-15 yaş grubundaki gençlerin tütün ürünleri kullanımının önlenmesi ve azaltılması için bir bütün olarak bu sistemin, sistemde yer alan aktörlerin ve bunların rollerinin analiz edilmesi gerekmektedir.

Tütün Ürünlerinin Kullanımı ile Mücadele Sisteminin Unsurları

Tütün ürünleri kullanımı ile mücadele sisteminin ana unsurları bireyler, tütün endüstrisi ve tütün kontrol politikasıdır.

Bireyler: 13-15 yaş grubu gençlerde tütün ürünü kullanım oranları, nedenleri ve sonuçları. Dünyada 13-15 yaş grubunda, sigara içen yaklaşık 25 milyon genç bulunmaktadır. Aynı yaş grubunda yaklaşık 13 milyon genç de dumansız tütün ürünü kullanmaktadır (WHO, 2016). Türkiye'de ise 13-15 yaş grubu erkeklerin %23,2'si ve kızların %12,1'i bir tütün ürünü kullanmaktadır (Republic of Turkey Ministry of Health, 2017). Bu oran 2012 yılında erkeklerde %20,3 iken kızlarda %12,8 (Republic of Turkey Ministry of Health, 2012) ve 2009 yılında erkeklerde %14,4 iken kızlarda %7,4'idi. (Republic of Turkey Ministry of Health, 2009).

Türkiye'de ortaokul ve lise öğrencilerine yönelik sigara kullanımına ilişkin yapılan bilimsel araştırmalarda ortaokuldaki öğrencilerde sigara kullanım oranının %15,5 ile %30,3 arasında değiştiği ve lisedeki öğrencilerde ise sigara kullanım oranının %24,1 ile %45,4 arasında değiştiği saptanmıştır (Arslan, Terzi, Dabak, & Pekşen, 2012; Baran, Küçükakça, & Ayran, 2014; Çavdar ve ark., 2016; Evren, Evren, & Bozkurt, 2014; Güler, Güler, Ulusoy, & Bekar, 2009). Türkiye 13-15 yaş grubundaki erkeklerde herhangi bir tütün ürünü kullanımında Avrupa'da 8. ve dünyada ise 23. sırada yer almaktadır (CDC, 2019). 13-15 yaş grubu gençlerde sigara kullanım oranı ise %7,7 olup Bubu kullanım oranı ile Türkiye dünyada, 106 ülke arasında, 55. sırada yer almaktadır (CDC, 2019). Sigara dışındaki diğer tütün ürünü kullanımında ise Türkiye 13-15 yaş grubu erkeklerde dünyada 3. Avrupa'da ise 1'dir (CDC, 2019). Özellikle sigara dışındaki tütün ürünlerinin kullanımının gençler arasında hızla yayılıyor olması Türkiye'nin geleceği açısından önemli bir tehdittir.

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı (Republic of Turkey Ministry of Health, 2010) verilerine göre, 2008 yılında 18-34 yaş arasında sık sigara kullanan erkeklerin %22,4'ü ve kadınların %12,4'ü 15 yaşın altında sigara içmeye başlamıştır. Bu oran 2012 yılında erkeklerde %16,1 iken kadınlarda %14,3 (Republic of Turkey Ministry of Health, 2014) ve 2016 yılında erkeklerde %18 iken kadınlarda %7,8 olmuştur (Republic of Turkey Ministry of Health, 2016). TÜİK (2016) verilerine göre, Türkiye'de 15 yaş üstündeki kişilerin %29,7'si özenti, %29,1'i arkadaş etkisi, %21,6'sı merak, %6,3'ü kişisel sorunlar, %5,2'si ailevi sorunlar nedeniyle ve %3,3'ü ise eğlence amaçlı sigaraya başlamıştır.

Gençlerin tütün ve diğer bağımlılık yapıcı maddeleri denemelerini kolaylaştıran faktörler üç grupta sınıflandırılabilir (Petraits, Flay, & Miller, 1995):

i) İntrapersonal Nedenler ve Özellikler: Yeni ve farklı şeyleri denemeye meraklı olma, agresiflik, risk almayı sevme, genetik duyarlılık, dışa dönüklük, düşük özgüvene sahip olma, stresli bir yapıya sahip olma, düşük sosyal ve akademik becerilere sahip olma, gerekli durumlarda reddetme becerisinin düşüklüğü gibi faktörler

ii) İnterpersonel/Sosyal Nedenler: Anne ve babanın ayrı olması, ailenin yeterince ilgilenmeyişi, aile içi huzursuzluklar, aile ve arkadaş çevresi arasındaki uyumsuzluklar, rol modelin, aile bireylerinin ve akranların tütün ürünü kullanımını ile ilgili tutum ve davranışları, sosyal çevrede tütün ürünü kullanımının zararsız bir alışkanlık gibi kabul edilmiş olması gibi faktörler

iii) Kültürel/Davranışsal Nedenler: Toplumda suç işleme ve işsizlik oranlarının yüksek oluşu, kendini geliştirmeye yönelik akademik imkânların sınırlı oluşu, okul çevresi ve öğretmenlerin olumsuz tutumları, tütün ürününe ulaşımın kolay olması, halk sağlığı politikalarının yetersiz olması ve medyanın tütün kullanımına özendirilmesi, toplumsal değerlerden uzaklaşma ve topluma yabancılaşma gibi faktörler

Tütün ürünü kullanımı kısa vadede, bu yaş grubundaki gençlerde; hafif solunum yolu tıkanmasına, akciğerin fonksiyonunu tam olarak yerine getirememesine ve akciğer fonksiyonunun gelişiminin yavaşlamasına, kalp atış hızının yükselmesine, kan basıncının artmasına, koku ve tat alma duyularının zayıflamasına, beyindeki kan akışının zayıflamasına, el ve ayak parmaklarına kan akışının zayıflamasına, halsizlik, güç kaybı ve nefes darlığına, hızlı deri yaşlanmasına, bağışıklık sisteminin zayıflamasına ve felç olma riskinin artmasına neden olabilmektedir (Kasatura, 1998; Sigara ve Sağlık Ulusal Komitesi, 2009; US Department of Health and Human Services, 1982; Yeşilay, 2017). Tütün kullanımı bu yaş grubundaki gençlerde uzun vadede ise, nikotin bağımlılığına yol açarak mide ve akciğer kanseri ile diğer birçok kronik hastalığa neden olmaktadır. Ayrıca uzun vadede sigara içenlerin yarısından fazlası erken yaşta tütüne bağlı hastalıklardan dolayı ölmektedir (Sigara ve Sağlık Ulusal Komitesi, 2009; US Department of Health and Human Services, 1982; Yeşilay, 2017).

Tütün ürünü kullanan gençlerin bu alışkanlıklarının başlama nedeni gençlerin psikolojik durumlarına ve yaşadıkları sosyoekonomik çevre ve kültüre göre farklılık göstermektedir (Kasatura, 1998). Bu nedenle hedef kitlenin tütün ürünü kullanımını azaltmaya yönelik çalışmalar tasarlanmadan önce hangi tütün ürününün ve neden bu ürünün seçildiğinin analiz edilmesi gerekmektedir. Bu gerekliliğin yerine getirilebilmesi için düzenli aralıklarla hedef kitleye anketlerin uygulanması ve anket verilerinin analiz edilmesi çok önemlidir. Bu analizlerin; tütün ürünü kullanıcısı gençlerin nüfus içerisindeki yüzdesi ile bu yüzdedeki azalış veya artış miktarını, hangi tütün ürününün ne kadar, ne sıklıkla ve hangi yaş aralığında kullanıldığı ile kullanım miktarındaki artış veya azalışları, tütün ürünü kullanmaya başlama nedenlerini, tütün ürününü kullanım nedenlerini, hangi faktörlerin tütün ürününü sıklıkla kullanmaya neden olduğunu, tütün ürününün daha çok nerede ve kimlerle kullandığını ve tütün ürünü bırakamama nedenlerini gösterecek verileri içermesi gerekmektedir. Bu veriler gençlerde tütün kullanımının azaltılması için çizilecek yol haritasının ana göstergesi olacaktır. (Kasatura, 1998; Özcebe, 2008).

Tütünle mücadele politikasında, gençlerin analizi yapılırken dikkat edilmesi gereken birçok önemli husus bulunmaktadır (Reid, 2005; Martini & Sulistyowati, 2005; Young ve ark., 2008): Tütün ürünü kullanıcıları ve potansiyel tütün kullanıcıları arasındaki ilişki ile tütün endüstrisinin bunlar ile olan ilişkisinin tam ve doğru olarak tespit edilmesi, bu ilişkinin nicel ve nitel verilerinin yapılacak olan ölçümlerle ortaya konulması ve bu verilerin analizinin yapılması, tütün üreten ulusal ve uluslararası şirketlerden oluşan finansal olarak güçlü aktörlerin hem tütün ürünü kullanıcılarına hem de potansiyel tütün ürünü kullanıcılarına yönelik sigaranın modern insan figürünün önemli bir unsuru olduğuna ve tütün ürünlerinin stres ve kaygıyı azalttığına yönelik tütün ürünlerinin normalleştirilmesini sağlayan mesajları nasıl veya hangi kanallarla ilettiğine yönelik analizlerin yapılması ve yapılan analizler sonrasında elde edilen verilerle tütün ürünü kullanımı ile mücadele politikasının şekillendirilmesi bu hususlardan birkaçıdır.

Birey aktörü analiz edilirken önemli olan bir diğer husus da devlet müdahalesinin gençler tarafından özgürlüklere müdahale olarak anlaşılabilirliği (Young ve ark., 2007). Böylesi bir yanlış anlaşılmanın önüne geçmek ise; tütün ürünü kullanımına müdahale süreçleri tasarlanırken bu süreçlere gençlerin aktif katılımı ile mümkün olmaktadır. Tütün kontrol politikası oluşturulurken gençlerin bu süreçlere çeşitli vasıtalar ile aktif katılımını sağlamak, politikanın oluşumunda gençlerin görüşlerini almak ve politikanın gençlerin geleceğini daha iyi kılmak adına yapıldığını kitle iletişim araçlarıyla anlatmak çok önemlidir.

Tütün endüstrisi: 13-15 yaş grubu gençlere tütün ürünü satışının ana aktörleri

Tütün Endüstrisi dünyadaki uluslararası tütün ve tütün ürünleri üreticileri ile ülkelerdeki bunların alt pazarlama ağını ve tütün ürünlerinin tüketiminden gelir elde

eden devlet dışındaki aktörleri kapsamakta olup bu endüstrinin içerisinde tütün üreten çiftçiler, tütün ürünü imalatı yapan şirketler, tütün ticareti yapan tedarikçiler, tütün ürünlerinin dağıtıcıları ve tütün ürünlerinin satışını yapan perakendeciler yer almaktadır (Bilir ve ark., 2010). Bu aktörlerin en önemli özelliği faaliyetlerini yürüttükleri ülkenin özellikle ticaret hukuku ve diğer hukuk kurallarına göre iş ve işlemlerini yürütmeleri ve elde ettikleri kardan devlete vergi ödemeleridir. Tütün ürünleri kullanımı sisteminin önemli aktörlerinden olan bu şirketler ve onların pazarlama ağında yer alan örgütler tütün ürünleri tüketimini artırarak karlarını maksimize etmeye odaklanmışlardır (Aktaş, Hıdıroğlu, & Karayuş, 2018). Bu hedefe varmalarının önündeki önemli engeller; tütün ürünü kullanımını azaltmaya ve önlemeye yönelik politiklardır (Bilir ve ark., 2010).

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA) verilerine göre (2019), küresel tütün üretimi 2018 yılında 5,13 milyar ton olup 2019 yılında 5,20 milyar tona çıkması beklenmektedir. Bu üretimin %70'i Virginia tipi tütün, yüzde %11'i Burley tipi tütün ve %3,5'i ise Oryantal Şark tipi tütündür. Virginia tütün üretiminde Çin %47'lik pay ile ilk sırada yer almakta ve Çin'i %19 pay ile Güney Amerika takip etmektedir. Burley tipi tütün üretiminde de Çin %50 paya sahip olup Güney Amerika'nın da bu üretimde %9'luk payı vardır. Oryantal tütün üretimine, kaçak üretim de dahil edildiğinde, yaklaşık 95.500 ton ile Türkiye dünyada ilk sırada yer almaktadır (Tütün Eksperleri Derneği, 2018). Dünyadaki toplam tütün miktarının %1,23'ünün Türkiye'de üretmekte olduğu ve bu üretim miktarı ile Türkiye'nin dünyada 15. sırada yer aldığı görülmektedir (OKA, 2019).

Türkiye'de tütün üretimine ilişkin politikalar Tarım ve Orman Bakanlığı'nın teşkilat yapısı içerisinde yer alan Tütün ve Alkol Daire Başkanlığı'nca yürütülmektedir. Ülkede 2002 yılında tütün destekleme alımlarına son verilerek sözleşmeli üretim modeline geçilmiştir. Tütün üretimi, depolaması, taşınması, işlenmesi, alımı satımı ve ihracatı Türkiye'de bildirim esasına tabiidir. Sözleşme ile yapılan tütün satışlarında taraflar serbestçe fiyatı belirleyebilmekte ve devlet bu aşamada fiyata etki etmemektedir (Tütün Eksperleri Derneği, 2018). Tarım ve Orman Bakanlığı verilerine göre (2019), Türkiye'de tütün ticaretinin yapılabilmesi için yetki belgesi alınması gerekmekte olup toplamda 104 adet gerçek ve tüzel kişinin yetki belgesi bulunmaktadır. Tütün üretmek için sözleşme yapan 21 firma, tütün alımı yapan 19 firma, tütün işleme tesisi bulunan 6 firma, homojenize tesise sahip 1 firma ve tütün ihracatı yapan 15 firma bulunmaktadır. Türkiye'nin 2018 yılı tütün ihracatı 62.799 ton olup bu ihracat neticesinde 390.890 bin \$ kazanılmıştır. Türkiye'nin 2018 yılında toplam tütün ithalatı ise 110.584 ton olup bu ithalat için 590.234 bin \$ harcanmış olup ülkede tüketilen tütünün yaklaşık %40'lık bölümü Amerika menşelidir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019).

The Tobacco Atlas (2017) verilerine göre, küresel sigara pazarı 5,7 trilyon adet sigara tüketimi ve 713 milyar dolarlık ciro ile tütün ürünleri piyasasının %87,6'sını

oluşturmaktadır. Bu nedenle diğer tütün ürünlerini üreten yapılar bu piyasanın çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Dünyadaki yetişkin nüfusunun %19,4'ü sigara tüketmekte ve paket başına 2,68 \$ harcamakta olup bu sigara satışlarının %8,1'i kaçak sigara satışlarıdır (OKA, 2019). Brand Finance'in yayınladığı (2019) Dünyanın En Değerli 500 Markası listesinde üç sigara markası yer almakta olup ABD markası olan Marlboro 39. sırada, L&M 309. sırada ve Birleşik Krallık markası olan Pall Mall 362. sırada yer almaktadır. Marlboro 2018 yılından 2019 yılına kadar marka değerini %10 oranında arttırmıştır. Fortune'a göre (2019), tütün sektöründe faaliyet gösteren üç şirket dünyanın en değerli 1000 şirketi arasındadır. Philips Morris 29.625 milyon \$'lık cirosu ve 7.911 milyon \$'lık karı ile 110. sırada yer almaktadır. Bu şirketin cirosu 2017 yılına göre %3,1 artmış, karı ise %31,1 artmıştır. Tütün ürünü üreten şirketlerden olan Altria Group dünyanın en değerli şirketleri sıralamasında 162. ve Universal ise 976. sıradadır. Altria Group ile Philips Morris'in birleşme kararı gerçekleşmesi halinde yeni sigara devinin 240 milyar \$'ın üzerinde piyasa değeri olacaktır. Bu iki şirketin toplam çalışan sayısı ise sadece 86.000 civarındadır.

Tarım ve Orman Bakanlığı verilerine göre (2019), Türkiye'de 2018 yılında perakende sigara satış hasılatı 62.676.353.709 TL olmuştur. Ülkede toplam 172.038.884.780 adet sigara üretilmiş ve 118.541.720.970 adedi ülke içinde tüketilmiş, kalan 49.485.583.400 adedi ise 476.801.544 \$'a ihraç edilmiştir. Yurt içinde tüketilen sigara miktarında 2017 yılına göre %11,5'lik bir artış görülmektedir. Türkiye'de 2014 yılından bu yana sigara tüketim miktarı ve sigara satışları artmaktadır. 2013'ten 2019 yılına kadar sigara tüketimi için harcanan para %100'e yakın ve tüketim miktarı da %30'a yakın artmıştır. Nargile tüketimi ise 2013'ten 2019 yılına kadar %2.500,00 artmıştır. Sarmalık kıyılmış tütün tüketimi ise 2013'ten 2019 yılına kadar %120 artmıştır. Türkiye'de 2018 yılında tütün mamulleri tüketimi için iç piyasada yaklaşık 63 milyar TL harcanmıştır.

Bloomberg'e (2016) göre, Türkiye'de sigara sektörüne getirilen 100 liralık sermayenin 59.2 lirası her yıl kar olarak yatırımcısına geri dönmektedir. Bu yüksek kazanç oranı nedeniyle Türkiye'de tütün sektörüne yatırım yapan uluslararası beş büyük firma; Philip Morris, British American Tobacco, Imperial Tobacco, Japan Tobacco International ve European Tobacco'dur (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019). Bunların dışında ABD menşei olan Anadolu Tütün ve Kaituni Tobacco Industry, Güney Koreli Kt&G Tütün, Hollandalı Best Bitlis Entegre, Reytek, İngiliz European Tobacco, İranlı Turkish Tobacco, İsveçli Baykuş Tütün ve Min Tütün gibi 20'nin üstünde yabancı şirket bulunmaktadır. Bunların yanı sıra bu kartellerle ortaklık yapan ve birkaçı yerli büyük alıcı da bulunmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019).

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA, 2019) verilerine göre, tütün endüstrisi yeni gelişmelerle birlikte çevrimiçi ve mobil satış yöntemleri geliştirmekte, abonelik ve küratörlük modellerini denemekte, ürün farklılaştırmasına giderek piyasaya ha-

kim olmaya çalışmakta, tüketicilerin birbiriyle olan bağılıklarından faydalanarak satış miktarını arttırmaya çalışmakta, tütün ürünlerinin sağlığa zararlarını azaltmaya yönelik nikotin rehabilitasyonu yöntemini kullanmakta, dumansız tütün ürünlerinin yaygınlaştırılmasına ve gelişmiş ülkelerdeki kullanıcılara uygun ürünlerin geliştirilmesine odaklanmaktadır. Tütün endüstrisinin odaklandığı konular arasında, kapsül ve aroma kullanımı, filtre ve paket nicelik ve niteliğinin değişimi, tütün ürünlerin içeriklerindeki değişiklikler ve maliyet azaltmaya yönelik önlemler ile çevre dostu bioçözünür sigaraların üretilmesi gibi konular bulunmaktadır (Broadstock, 2007; Francey & Chapman, 2000; Life Sciences Research Office, 2009; OKA, 2019). Ayrıca tütün endüstrisi tütün kontrol politikalarının zayıf noktalarını belirlemekte, pazar alanını etkileyecek bilimsel çalışmaları takip etmekte ve tütün ürünleri ile ilgili yapılan farkındalık çalışmalarını izleyerek bu çalışmaların etkisini azaltacak yeni stratejiler geliştirmektedir (McDaniel, Intinarelli, & Malone, 2008; Siahpush, Spital ve Sing, 2007). Tüm bunların yanı sıra bu endüstrisi; tütün ürünlerinin içerisine meyan balı, bal, pekmez, ananas şurubu, saf şeker veya invert şeker şurubu, keçiyoynuzu ve benzeri günlük hayatta kullanılan besin maddeleri ile soslama ve anason, karanfil, kakao, tarçın gibi doğal ve sentetik ürünlerle kokulandırma yöntemlerini kullanarak ürün çeşitlerini artırmakta ve bu yolla tütün ürünü kullanıcı sayısını artırmaktadır (Taşdemir, 2016).

Tütün endüstrisi; 2018 yılında 51 milyon olan elektronik sigara ve ısıtılmış tütün ürünleri tüketici sayısının 2023 yılına 82 milyona çıkmasını ve 2024 yılında elektronik sigara piyasa hacminin 18,16 milyar \$'a ulaşmasını beklediğinden (Mordor intelligence, 2019) bu alana yatırım yapmaya odaklanmış durumdadır. Tütün endüstrisince; gençler arasında elektronik sigaranın kullanımının artırılması için, elektronik sigaranın zararlarının geleneksel sigaranın zararlarından daha az olduğunu yayan çeşitli projeler de üretilmektedir. Mart 2019'da 58. Yıllık Toksikoloji Derneği Toplantısı'nda açıklanan, Philips Morris ve Altira Group'un birlikte gerçekleştirdiği, elektronik sigaranın geleneksel sigara kullanımından çok daha az zararlı olduğuna ilişkin çalışma tütün endüstrisinin bu alanda yaptığı çalışmalardan sadece biridir (Broadstock, 2007; Life Sciences Research Office, 2009; Mordor intelligence, 2019). Bu konular tütün endüstrisinin evrildiği alanı göstermekte olup bu değişimlerin tütün kontrol politikasını yönetenlerce takibi ve bu gelişmelere uygun araçlarının geliştirilmesi ve uygulanması tütün kontrol politikanın hedefine varması açısından önemlidir.

Tütün ürünleri endüstrisinin kullandığı ve arkasına sığındığı en önemli kural ise serbest piyasa ekonomisi söylemidir (Benson, 2008; Davis, 2008). Bu söylem piyasada ürünlerin üretilmesinin serbest olması ve bu ürünlerin alıcısı tarafından dilediği gibi satın alınabilmesi kuralına dayanmaktadır (Benson, 2008; Reid, 2005). "Tütün ürünü tüketimi insan ölümlerinin nedeni olsaydı bu ürünlerin tamamen yasaklanmış olması gerekeceği; ancak böyle bir yasağın söz konusu olmaması nedeniyle sigaranın

da diğer ürünler gibi değerlendirilmesi gerektiği” prensibini kullanan tütün endüstrisi serbest piyasa koşullarının etkin olduğu ekonomilerde rahatlıkla at koşturabilmektedir (Francey & Chapman, 2000). Küreselleşen proaktif lobicilik faaliyetlerini kullanan bu endüstri; aktif pazarlama yöntemleri ile, özellikle tütün kontrol politikalarının düşük düzeyde uygulandığı ülkelerde ve tütün kontrol politikalarının eksikliklerinden faydalanarak bütün ülkelerde, karını maksimize etmeye yarayacak çalışmalar yürüterek tütün ürünleri kullanıcı sayısını ve tütün ürünü kullanım miktarını artırmaktadır (Davis, 2008; McDaniel ve ark., 2008). Tütün ürünleri kullanımının neden olduğu ölümlerle bir yandan müşteri sayısını azaltan tütün endüstri, diğer yandan da genç nüfusun fazla olduğu ülkelerde yapmış olduğu bu ve benzeri çalışmalar ile yeni genç müşteriler kazanarak bu açığı kapatabilmektedir. Bu endüstri ile mücadele de onu iyi tanımaktan geçmektedir.

Tütün kontrol politikası araçları: Türkiye’nin 13-15 yaş grubu gençleri korumaya yönelik hayati mücadelesi

Dünya Sağlık Örgütü, 21. yüzyılda 1 milyar insanın tütün kaynaklı faktörler nedeniyle ölebileceğini belirtmektedir. Bu örgüt tespit ettiği bu riski azaltabilmek için, 2003 yılında Tütün Kontrol Çerçeve Sözleşmesini yayınlayarak tütünle mücadelede tüm ülkelere önemli bir yol haritası oluşturmuştur. 2008 yılında ise DSÖ Tütün Çerçeve Sözleşmesi’ndeki önlem ve uygulamaların hayata geçirilmesi noktasında kolaylık sağlayacak bir tasnifi içeren ve MPOWER olarak isimlendirdiği bir model geliştirmiştir (WHO, 2008). Türkiye 2004 yılında bu çerçeve sözleşmeyi kabul etmiş ve bu ortak politika modelinde yer alan stratejiler temelinde tütünle mücadele noktasında önemli araçlar geliştirmiştir. Şu anda 136 ülke DSÖ tarafından geliştirilen bu modelde yer alan araçları kullanmaktadır (WHO, 2019a).

Tütünle Mücadelede Sivil Toplum ve Gençlik Çalıştayı 2016 yılında düzenlenerek gençlerin tütün ürünlerinden korunması ve tütün ürünleri kullanımı ile mücadele çalışmalarına aktif katılımlarının sağlanmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır. Bu çalıştaylar sonrası Tütünle Mücadelede Gençlik Eylem Planı yayınlanmış ve 2017 yılında sivil toplum kuruluşlarının gönüllü genç üyelerine iletişim becerileri ve tütün ürünleri kullanımı ile mücadelenin nasıl yapılacağına ilişkin eğitim verilmiştir. Bu gençler yaşadıkları illerde sağlık il müdürlükleri ile iş birliği içerisinde akranlarına tütün ürünleri kullanımıyla mücadele konusunda eğitimler vermekte ve çeşitli organizasyonlar düzenlemektedir. (Sağlık Bakanlığı, 2019)

Ulusal Tütün Kontrol Programı Eylem Planı 2015-2018 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanarak uygulanmış olup 2018 ve 2023 yıllarını kapsayan Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı da 30 Mayıs 2018’de yayınlanmıştır. Bu strateji belgesi ve eylem planında tütün ürünleri kullanımı ile mücadele politikasının 13-15 yaş grubu gençlere ilişkin nihai amaçları tablo 1’deki gibi açıklanmıştır: (Sağlık Bakanlığı, 2018)

Tablo 1.
13-15 yaş grubu gençlerin tütün ürünleri kullanımı ile ilgili eylem planında yer alan nihai amaçlar

	Mevcut Oran	2019 Yılı Hedefi	2021 Yılı Hedefi	2023 Yılı Hedefi
Tütün Ürünü Kullanma Sıklığı	%17	%15	%13	%10
Hayatı Boyunca Hiç Tütün Ürünü Denememişlerin Oranı	%59,8	%63	%67	%73
Son Bir Ayda 11 Adet ve Üzeri Sigara Kullananların Oranı	%9,9	%8	%6	%4
Herhangi Bir Tütün Ürünü Kullanan Öğrenciler de Tütün Ürünü Bırakmak İsteyenlerin Sıklığı	%53,2	%60	%70	%80

Tablo 1’de belirtilen nihai amaçlara ulaşılabilmesi için tütün ürünlerine talebin azaltılması, tütün ürünlerine ulaşılabilirliğin ve tütün kontrolünde koordinasyon, izleme ve değerlendirmenin amaç ve bileşenleri belirlenmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2018). Türkiye’de yukarıda belirtilen hedeflere varılmak amacıyla yapılanlar ve yapılacak olan çalışmalar çalışmanın kapsamı gözetilerek aşağıda altı başlık halinde açıklanmaktadır:

13-15 yaş grubu gençlerin tütün ürünü kullanma durumlarının izlenmesi

Türkiye’de tütün ürünleri kullanımı ve satışı ile ilgili veriler Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı Tütün ve Alkol Dairesi Başkanlığı ve TÜİK tarafından toplanmaktadır. Verilerin nitelik ve niceliğinin artırılması için tütün ürünlerinin kullanımını ile ilgili izleme ve değerlendirmede kullanılan saha araştırmaları çeşidi ve sıklığı ile ölçeği arttırılmış olup dört yılda bir yapılan Küresel Gençlik Tütün Araştırması (KGTA) ve Küresel Yetişkin Tütün Araştırması’nın (KGTA) yanı sıra iki yılda bir de TÜİK Sağlık Araştırması’nın yapıldığı görülmektedir. Ayrıca 2018-2023 Tütün Kontrolü Strateji Belgesi’nde KYTA ve KGTA’nın ikişer yıllık periyotlarla ve tek sayılı yıllarda il bazlı veri alınacak şekilde tekrarlanmaya devam edileceği, arada kalan çift sayılı yıllarda ise Türkiye Sağlık Araştırması ile o yılın verilerinin toplanacağı, böylece her yıl tütün kullanımı ile ilgili verilerin toplanmış olunacağı belirtilmektedir. İl bazlı veri toplanmasının nedeni olarak ise, il yöneticilerinin performans değerlendirilmesinde bu verilerin kriter olarak kullanılacağı, böylece mülki amirlerin tütün ürünleri kullanımı ile mücadele noktasında daha etkili çalışmasının sağlanacağı belirtilmektedir. (Sağlık Bakanlığı, 2018)

Tüm bunların yanı sıra 2018 ve 2023 yıllarını kapsayan Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda tütünle mücadele alanında uygulanan eylem planının izleniminin yapılmasına yönelik izleme ve raporlama sisteminin oluşturulması gerektiği de belirtilmektedir. Ayrıca Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nın süreç ve çıktılarının izlenerek raporlanması için öğretmen, emniyet mensubu, sağlık çalışanı gibi özel gruplara yönelik araştırmalar yapılacağı da belirtilmektedir. (Sağlık Bakanlığı, 2018)

13-15 yaş grubu gençleri pasif etkilenimden korumak için yapılanlar ve yapılacaklar

Türkiye’de, 2008 yılında kamuya açık kapalı alanlarda ve 2009 yılında da özel hukuk kişilerine ait lokanta, kahvehane, kafeterya gibi eğlence hizmeti veren işletmelerde tütün ürünlerinin tüketilmesi yasaklanmış olup bu düzenlemelerle evler hariç tüm kapalı alanlarda tütün ürünü kullanımı yasaklanmıştır. 2013 yılında hususi araçların sürücü koltukları ile taksi hizmeti verenler de dahil karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu toplu taşıma araçlarının tamamında tütün ürünü kullanımı yasaklanmıştır. Tüm bunların yanı sıra Türkiye’de okul öncesi eğitim kurumlarının, dershanelerin, özel eğitim ve öğretim kurumlarının, kültür ve sosyal hizmet binalarının açık alanlarında da tütün ürünü kullanımı da yasaktır (Sağlık Bakanlığı, 2019).

Tütün Kontrol Uygulamaları Genelgesi 2015/6 no ile 2015 yılında çıkarılmış olup bu genelgeyle; insanların yoğun olarak kullandıkları ve toplu halde giriş çıkışın olduğu kapalı alan mahiyetindeki yerlerin giriş kapılarına asgari 5 metre mesafede olacak şekilde tütün ve tütün ürünlerinin tüketilmesinin önlenmesi, kamu kurumlarında tütün tüketimine müsaade edilen açık alan miktarının toplam açık alanın %30’undan fazla olmaması ve bu alanın giriş kapısından en az 10 metre mesafede olması, çocuk parklarında ve vatandaşların spor yapması için kamu kurumlarınca oluşturulmuş alanlarda tütün ve tütün ürünü kullanımının önlenmesi gerektiği belirtilerek bu kuralara uyumun sağlanması istenmiştir.

Çocukları, gençleri ve kadınları pasif içiciliğin zararlarından koruma amaçlı konulan bu yasakların uygulanıp uygulanmadığının denetiminin illerde görevli 1.500 kişiden oluşan denetim ekibi vasıtasıyla 7 gün 24 saat usulü ile yapıldığı belirtilmektedir. Bahse konu denetim ekiplerince resen yapılan denetimler dışında 184 numaralı ihbar hattına gelen şikâyetler ve akıllı telefonlarla çalışan Yeşil Dedektör uygulaması vasıtasıyla gelen şikâyetler üzerinden de denetimler yapılarak kapalı alanlarda sigara içme yasağına uymayanların tespiti yapılmaktadır. Eylül 2019 verilerine göre, Türkiye genelinde 24.174.246 denetim yapılmış ve toplamda 344.095.697 TL idari para cezası kesilmiştir. Ayrıca bu denetimlerin etkili ve hızlı bir şekilde yapılıp sonuçlarının izlenmesi ve raporlanması amacı ile Sağlık Bakanlığı tarafından 2012 yılında Dumsansız Hava Sahası Denetim Sistemi isimli bir sistem geliştirilmiş olup bu sistemin GPS teknolojisi ile çalıştığı belirtilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2019).

Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda pasif etkilenimden korunma konusunda varılmak istenilen 2019 yılı ve 2023 yılı hedefleri aşağıda tablo 2’de gösterilmektedir: (Sağlık Bakanlığı, 2018)

Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda bu hedeflere varabilmek için tütün ürünlerinin parakende satışı veya nargilelik tütün ürünü sunumu yapılan iş yerlerinin, örgün eğitim kurumları ve öğrenci yurtlarına kapıdan kapıya en az 500 metre mesafe olması zorunluluğunun getirilmesine ilişkin önlemlerin alınacağı belir-

Tablo 2.
13-15 yaş grubu gençleri pasif etkilenimden korumaya yönelik amaçlar

	Mevcut Oran	2019 Yılı Hedefi	2023 Yılı Hedefi
Evde Pasif Etkilenime Maruz Kalma Oranı	%46,1	%40	%20
Kapalı Alanlarda Pasif Etkilenime Maruz Kalma Oranı	%51,8	%45	%25
Hususi Araçlarda Pasif Etkilenime Maruz Kalma Oranı	%82,3	%80	%50
Okullarda Pasif Etkilenime Maruz Kalma Oranı	%7,1	%6	%2
Okul Binası İçinde veya Okul Sınırları İçerisindeki Bir Açık Alanda Tütün Kullanımına Şahit Olma Oranı	%59,3	%20	%5

ılmaktadır. Ayrıca toplumun yoğun olarak kullandığı yerlerin giriş çıkış kapılarının önlerinde ve çocuk parkları ve spor alanları ile ibadethanelerin açık alanlarında tütün ürünü kullanımının önlenmesine ve hastane, restoran, kafe ve diğer işletmeler ile üniversite kampüslerinde, havuz ve plajların açık alanlarında tütün ürünü kullanımının kısıtlanmasına ilişkin kanuni düzenlemenin yapılacağı da bu planda belirtilmektedir. 2015-2018 eylem planında belirtilen 18 yaş altı çocuk ve gebelerin bulunduğu ev ve hususi araçlarda tütün ürünü kullanımının önlenmesine yönelik yasal düzenlemenin yapılacağı hususu bu planda yinelenmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2018).

13-15 yaş grubu gençlerin sigarayı bırakmalarına destek olmak için yapılanlar ve yapılacaklar

Türkiye’de, 2010 yılında sigarayı bırakmak isteyenlerin yardım isteyebilecekleri telefon hattı ve sigara bırakma poliklinikleri açılmıştır. 2019 yılı Ekim ayı itibarı ile Türkiye’de 532 sigara bırakma polikliniği bulunmakta ve bu polikliniklerde 750 hekim hizmet vermektedir. Bu polikliniklerde 2.619.780 kişiye hizmet sunulmuştur (Basın İlan Kurumu, 2019; Sağlık Bakanlığı, 2019). Bu poliklinikler vasıtası ile 2010 yılından 2019 Ekim ayına kadar 1.011.283 kişiye ücretsiz ilaç hizmeti sağlanmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2019). Ayrıca sigarayı bırakmak isteyen gençlere danışmanlık hizmeti sunmak amacı ile kurulmuş olan Alo 171 sigara bırakma danışma hattının 7 gün 24 saat hizmet verdiği belirtilmekte olup 2010 yılından 2018 yılı sonuna kadar sigarayı bırakma danışma hattından 27.162.244 kişi hizmet almıştır (TRT Haber, 2019). Ayrıca sigarayı bırakmak isteyen gençler için www.alo171.saglik.gov.tr web adresi üzerinden de destek hizmeti sunulmaktadır. Bu internet sitesi üzerinden 3.511.154 kişi sigara bırakma destek programına katılmıştır (TRT Haber, 2019).

Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda; sigarayı bırakma poliklinikleri başarı oranının şu anda %16,4 olduğu ve bu oranın 2019’da %22, 2023’te ise %36 olmasının hedeflendiği, sigarayı bırakma danışma hattını arayıp danışma hattının vermiş olduğu destekle sigarayı bırakanların oranının şu anda %8 olduğu ve bu oranın 2019 yılında %10, 2023’te ise %15 olmasının hedeflendiği belirtilmektedir. Bu hedefe varabilmek için sağlık kurum ve kuruluşlarına başvuran bireylerle tüm karşılaşmalarda sağlık çalışanları tarafından kısa klinik görüşmenin uygulanacağı, sigara bırakma hizmetleri-

nin güçlendirileceği, sigara bırakmaya yönelik destek programlarının ve uygulamaların geliştirileceği, sigara bırakma motivasyonunun harekete geçirileceği ve spesifik gruplara özgü sigara bırakma desteğinin verileceği belirtilmektedir. Yine bu planda 18 yaş altı gençlere yönelik özel sigara bırakma hizmetinin planlanacağı ve bu yaş grubuna özgü klinik rehberler oluşturulacağı ve tütün bağımlılığı tedavisi hizmeti sunan özelleşmiş birimlerin hayata geçirileceği belirtilmektedir. (Sağlık Bakanlığı, 2018)

13-15 yaş grubu gençlerin tütün ürünü kullanımının zararlarına ilişkin uyarılması kapsamında yapılanlar ve yapılacaklar

Türkiye’de 2010 yılında sigara paketlerinde resimli sağlık uyarıları uygulanmaya başlanmış olup 2012 yılından itibaren marka paylaşımı yasaklanarak tütün ürünler paketleri ve nargile şişelerinin bir yüzünün bu tütün ürünlerinin zararlarını belirten uyarı ve mesajlar ile kaplanması zorunluluğu getirilmiştir. Bu uyarı ve mesajları içermeyen tütün ürünlerinin ithali ve satışı yasaklanmıştır. Ayrıca Türkiye’de tütün ürünlerinin tüketilmesine tahsis edilen alanlarda tütün ürünleri kullanımının tehlikelerini anlatan sağlık uyarılarının herkes tarafından görülebilecek yerlere asılması da zorunludur. Bu uyarıcıların yanı sıra Türkiye Radyo Televizyon Kurumu ile ulusal, bölgesel ve yerel yayın yapan özel televizyon kuruluşları ve radyolar ayda en az 90 dakika tütün ürünleri ve sağlığa zararlı diğer alışkanlıkların zararları konusunda uyarıcı ve eğitici mahiyette yayımlar yapmak zorundadır. Bu yayımlar 08:00-22:00 saatleri arasında yapılmakta olup yayımların en az 30 dakasının 17:00-22:00 saatleri arasında yapılma zorunluluğu bulunmaktadır. Tütün ürünleri tüketiminin ve tütün dumanına maruz kalmanın oluşturduğu sağlık riskleri konusunda çocukları ve gençleri bilinçlendirmek üzere ilgili kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinin görüşü alınarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bir müfredat hazırlanmış olup bu müfredat da okullarda uygulanmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2018).

Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda zorunlu eğitime devam eden öğrencilerin tütün ürünleri ile mücadele konusunda eğitim alma oranına ve eğitim almış öğrencilerdeki farkındalık oranına ilişkin bir ölçümün bugüne kadar yapılmadığı; ancak bundan sonraki yıllarda yapılacak ölçümler ile bu oranın sırasıyla 2019’da %90 ve %70’e ve 2023’te ise %98 ve %90’a çıkarılmasının hedeflendiği belirtilmektedir olup bu konuda varılmak istenilen 2019 yılı ve 2023 yılına ait diğer hedefler tablo 3’te gösterilmektedir: (Sağlık Bakanlığı, 2018)

Tablo 3.

13-15 yaş grubu gençlerin tütün ürünlerinin zararlarına ilişkin uyarılmalarına yönelik amaçlar

	Mevcut Oran	2019 Yılı Hedefi	2023 Yılı Hedefi
Tütün Ürünlerinin Zararları Konusunda Okulda Bilgi Aldığını Söyleyenlerin Oranı	%56	%80	%95
Öğrencilerde Pasif Etkileniminin Sağlığa Zararlı Olduğunu Düşünenlerin Oranı	%79,5	%85	%95
Resimli Sağlık Uyarıları Sebebiyle Sigarayı Bırakmayı Düşünenlerin Oranı	%22,9	%25	%35

Bu hedeflere varabilmek için tütün ürünleri kullanımının zararları konusunda öğrenici, öğretmen ve velilerin bilgilendirileceği, farkındalık oluşturulacağı, olumlu tutum ve davranışların geliştirilmesinin sağlanacağı, tütün ürünlerinin zararları ile bu zararları önlemeye yönelik bilgilendirme çalışmalarının toplumun genelini kapsayacak şekilde yapılacağı, özellikle insanların toplu olarak bulunduğu yerlerde eğitim ve bilgilendirme fırsatlarının değerlendirileceği, sosyal medyada tütünle mücadele faaliyetlerinin görünürlüğünün ve etkinliğinin artırılmasını yönelik çalışmalar yapılacağı, tütün kontrolü çalışmalarına ilişkin yazılı, görsel ve işitsel medyanın desteğinin artırılmasına yönelik faaliyetler yapılacağı, dizi, film, sinema, tiyatro ve çocuklara yönelik yapımlarda tütün ürünlerinin zararları ve pasif etkilenim hakkında mesajların verilmesi için teşvik mekanizmasının geliştirileceği belirtilmektedir. Ayrıca fen bilimleri, sosyal bilimler, matematik ve Türkçe derslerinde tütün ürünleri kullanımının zararları konusunda farkındalığı artıracak örneklerin sıklıkla kullanılmasının sağlanacağı, 13-15 yaş grubu gençlerin hayır diyebilme becerisinin güçlendirilmesi için, animasyon ve çizgi filmleri de içeren alanlarda, akranlarına gerektiğinde hayır diyebilme davranışının geliştirilmesine katkı sunacak senaryoların oluşturulacağı, okullarda akran eğitim modelinin uygulanacağı, gençlerin sağlıklı yaşam ve spor faaliyetlerine ve sivil toplum kuruluşlarındaki gönüllü faaliyetlere aktif katılımının teşvik edileceği belirtilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2018).

Gençlerde tütün ürünlerinin kullanımının zararları konusunda farkındalığın artması için, gençler tarafından en çok kullanılan sözlük, forum ve benzeri yerlerde tütün ürünlerinin kullanımının olumsuz bir davranış olduğu algısı ile pasif etkilenim konusunda toplum savunuculuğu oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılacağı, gençlik merkezleri, yurtlar ve kamplar gibi gençlerin ve çocukların yoğun olarak bulunduğu yerlerde tütün ürünlerinin zararları ile ilgili bilgilendirme çalışmalarının yürütüleceği, eğitim sistemi içerisinde yer almayan ortaöğretim yaş grubu çocukların tütün ürünlerinden korunmasına yönelik çalışma algoritmalarının oluşturulacağı ve işletileceği, tütün ürünleri kullanımının etki ve zararlarını anlatan viral videolar hazırlanarak dijital medya kanallarında gösteriminin sağlanacağı, sosyal medyada sıkça yer alan kişiler ile rol model olan kişilerin tütün ürünleri kullanımının zararları ve pasif etkilenim konusunda destek olmalarına yönelik eğitim, farkındalık ve sertifika programlarının oluşturulacağı, hedef kitle tarafından kullanılan sosyal ağlar, en çok ziyaret edilen web siteleri (forumlar, bloglar, internet oyunları, online alışveriş siteleri ve benzeri içerisinde veya doodle olarak) ve en çok izlenen videoların açılış anına veya içerisine, konu ile ilgili hazırlanan görsellerin ve videoların yer aldığı pop up şeklinde tamamı izlenmeden geçilemeyen açılır pencereler ve bannerler yerleştirileceği belirtilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2018).

13-15 yaş grubu gençler ve tütün endüstrisi arasındaki etkileşimi önlemek için yapılanlar ve yapılacaklar

Türkiye’de 2012 yılından beri tütün ürünleri ve tütün ürünü ihtiva eden ve etmeyen nargile ile benzerlerinin 18 yaşını doldurmamış kişilere satılması ve bu gençlerin

tüketimlerine sunulması yasaklanmıştır. 18 yaşını doldurmamış kişilerin tütün ürünü işletmelerinde, pazarlanmasında ve satışında çalıştırılması da ülkede yasaktır. Yaşlı bakım evlerinde, ruh ve sinir hastalıkları hastanelerinde, cezaevlerinde, şehirlerarası veya uluslararası güzergâhlarda yolcu taşıyan denizyolu araçlarının güvertelerinde tütün ürünleri tüketilmesine mahsus alanlar oluşturabilmektedir; ancak bu alanların 18 yaşını doldurmamış kişilerce kullanımı da yasaktır. Türkiye’de sağlık, eğitim ve öğretim, kültür ve spor hizmeti verilen yerlerde ve bunların yerleşkelerinde tütün ürünlerinin satışı yasak olup bu yolla genç nesiller tütün ürünlerinden uzak tutulmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2019).

Türkiye’de üretilen veya İthal edilen tütün ürünlerinin paketlerinde markanın yazı karakteri, punto boyutu, şekli, paket üzerindeki konumu dahil olmak üzere paketlerin rengi, diğer yazı, ibare ve şekillerin tamamının aynı şekilde tasarlanan düz ve standart pakette piyasaya arz edilmesi 2018 yılında yapılan düzenlemelerle sağlanmıştır. Düz pakete ilişkin hükümlere uygun olmayan ürünlerin 05.12.2019 tarihinden sonra piyasaya arz edilmesi ve 05.01.2020 tarihinden sonra piyasada bulundurulması yasaklanmıştır. Yine 2018 yılında televizyonda yayınlanan programlarda, filmlerde, dizilerde, müzik kliplerinde, reklam ve tanıtım filmlerinde, sinema ve tiyatrolarda gösterilen eserlerde, internette, toplumu açık olan sosyal medya ve benzeri ortamlarda tütün ürünlerinin kullanılması ve tütün ürünlerinin görüntülerine yer verilmesi yasaklanmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2019).

Türkiye’de tütün ürünlerinin paketi açılarak adet olarak veya daha küçük paketlere bölünerek, otomatik makinelerle, telefon, televizyon ve internet gibi elektronik ortamlarda satışı ve satış amacıyla kargo yoluyla taşınması yasaktır. Ayrıca tütün ürünlerinin 18 yaşını doldurmamış kişilerin doğrudan ulaşacağı ve işletme dışından görülecek şekilde satışa arz edilmesi de yasaklanmıştır. Tüm bunların yanı sıra her türlü sakız, şeker, çerez, oyuncak, kıyafet, takı, aksesuar ve benzeri ürünlerin tütün ürünlerine benzeyecek veya markasını çağrıştıracak şekilde üretimi, dağıtımı ve satımı da Türkiye’de yasaklanmıştır. Ayrıca herhangi bir ürünün üzerinde tütün ürünlerini çağrıştıracak işaret ve rengin kullanılmaması ve tütün ürünlerinin satışının serbest olduğu yerlerde “18 yaşını doldurmayanlara sigara ve diğer tütün ürünlerinin satılmayacağına ve satanlara cezai yaptırım uygulanacağına” ilişkin ibarenin rahatlıkla görülebilecek yerlere ve okunabilecek şekilde asılması da ülkede zorunludur (Sağlık Bakanlığı, 2019).

Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda belirtilen bu konu ile ilgili hedefler tablo 4’te yer almaktadır: (Sağlık Bakanlığı, 2018)

Bu hedeflere varabilmek için münhasır satıcılık sistemine geçilmesiyle ilgili mevzuatın hazırlanacağı, gençlere tütün ürünü satışında kimlik belgesinin istenilmesi konusunda satıcıların bilgilendirileceği, satıcıların kimlik sorup sormadığının denet-

Tablo 4.
13-15 yaş grubu gençlerin tütün endüstrisi'nden olumsuz etkilenmesini önlemeye ilişkin amaçlar

	Mevcut Oran	2019 Yılı Hedefi	2023 Yılı Hedefi
Öğrencilerde Sigara Satın Alabilme Oranı	%73,3	%30	%5
Öğrencilerde Dal Sigara Satın Alanların Oranı	%29,4	%15	%5
Öğrencilerde Son 30 Günde Satış Noktalarında Tütün Reklamı veya Tanıtımı Görme Oranı	%26,8	%20	%5
Son 30 Günde Televizyon, Video veya Sinema Filmi İzleyen 13-15 Yaş Grubu Öğrencilerde Bunların Herhangi Birinde Tütün Kullanan Kişiyi Görme Oranı	%66,5	%50	%10
Öğrencilerde Tütün Firması Temsilcisi Tarafından Kendisine Ücretsiz Tütün Ürünü İkram Edilenlerin Oranı	%8,6	%5	%1

leneceği, bütün satış ve sunum noktalarına güvenlik kamerasının yerleştirileceği ve görevlilerce bu görüntülerin istenmesi halinde bu kayıtların görevlere sunumunun zorunlu hale getirileceği, tütün ürünü satışının 21 yaşına çıkarılacağı ve satış noktalarında tütün ürünlerinin sağlığa olumsuz etkilerini gösteren resimli uyarıların yer almasını sağlamaya yönelik mevzuat düzenlemesinin yapılacağı, tütün ürünü satış ve sunumuna saat ve gün sınırlaması getirileceği, tütün ürünlerinin perakende satışının yapıldığı yerlerde bu ürünlerin satışına mahsus ve 18 yaşından küçüklerin giremeyeceği alanları oluşturulacağı, eğitim, sağlık, spor ve eğlence tesislerinde tütün ürünlerinin satış ve ticari teşhirin önlenmesine yönelik tedbirlerin arttırılacağı, gençlerin tütün ürünü kullanmalarını teşvik eden ve tütün ürünlerine erişimlerini kolaylaştıran kampanya ve programların tespit edilmesine yönelik bir sistemin geliştirileceği, internet üzerinden yapılan reklam ve satışların izlenmesi ve önlenmesi hususlarında gerekli düzenlemelerin yapılacağı belirtilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2018).

Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda aromatik tatları nedeniyle gençler arasında nargile kullanımına özendiren nargile kafelerle mücadele edileceği ve bu konuda denetimlerin artırılacağı açıkça belirtilmektedir. Ayrıca adet bazında tütün ürünü ve sarmalık kıyılmış tütün, makaron ve yaprak sigara kâğıdının gençlere satışını önlemeye yönelik tedbirlere ağırlık verileceği de bu planda belirtilmiştir. 18 yaşını doldurmamış bireylere tütün ürünlerinin satış, dağıtımı ve sunumu yapılması halinde uygulanan cezai müeyyideye ek olarak idari para cezasının uygulanması ve satış-sunum ruhsatını iptal edilmesinin sağlanmasına yönelik mevzuat düzenlemesinin yapılacağı da belirtilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2018).

13-15 yaş grubu gençleri tütün ürünlerinden uzak tutmak için vergileri artırmak

Türkiye'de sigaradan alınan vergi oranı %67, asgari maktu vergi tutarı 0,3899 TL ve maktu vergi tutarı ise 0,4539 TL'dir. Yani Türkiye'de bir paket sigaradan asgari maktu vergi olarak 7,8 TL alınmaktadır. Bu rakamlar sigarada vergi oranını %87'ye kadar çıkarmakta olup Türkiye sigaraya en yüksek vergi oranını uygulayan

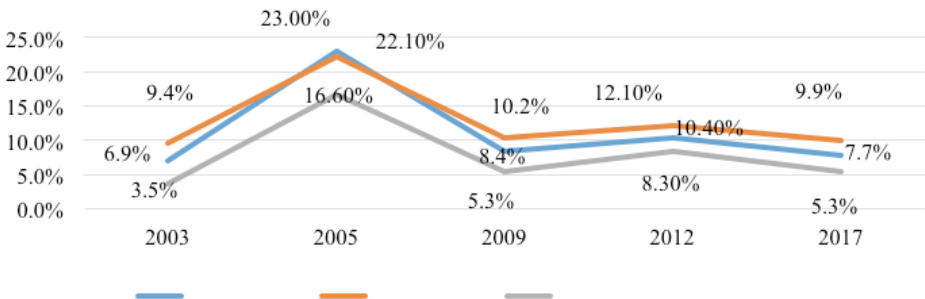
ülkedir. Bu vergi oranları dikkate alındığında Türkiye’de sigaranın 12 TL’nin altında satılması mümkün değildir. Perakende satış fiyatı 12,00 TL olan bir sigaradan 15.08.2019 tarihinden itibaren 8,60 TL vergi alınmaktadır. Bu rakamlar dikkate alındığında 10 TL’lik bir paket sigarada vergi yükü %86,45, 12 TL’lik bir paket sigarada vergi yükü %85,75 ve 15 TL’lik bir paket sigarada vergi yükü %85,05 olmaktadır. DSÖ sigara fiyatının %75’inin nispi vergiden oluşmasını tavsiye etmektedir; ancak Türkiye’de bu oran %67’dir. KDV gibi diğer vergiler de eklenince ülkede sigaraya uygulanan vergi oran %86,45’e kadar çıkmaktadır (Vergi Dosyası, 2019).

Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda tütün ürünlerine fiyat ve vergi oranlarını artırmanın, özellikle gençlerin sigaraya başlamasını önleme noktasında, bu ürünlere talebin azaltılmasında etkisinin büyük olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu belgede gençlerin uzun dönemde tütün kullanımı sıklığının düşürülmesinde tütün ürünlerindeki fiyat artışının, gençlerin fiyatı daha duyarlı olması nedeniyle, etkili olduğu da vurgulanmaktadır. Oluşturulan yüksek fiyatlarla, gençleri tütün ürünü kullanmaya başlamaktan vazgeçirmenin ve halen kullanmakta olan gençleri bu ürünleri bırakmak için teşvik etmenin mümkün olduğu da bu planda özellikle belirtilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2018).

Tartışma

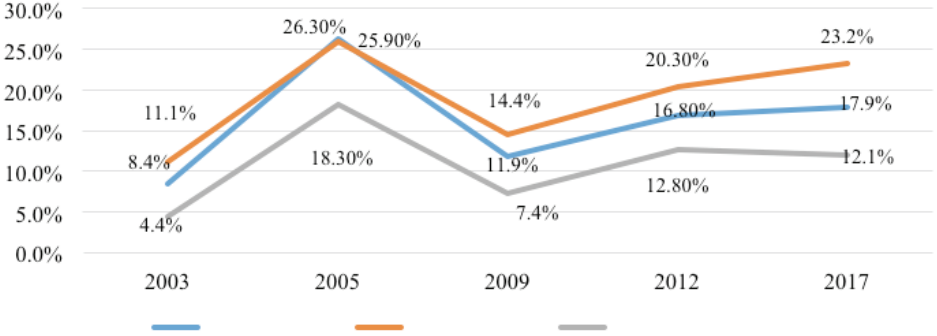
13-15 Yaş Grubu Gençlerde Diğer Tütün Ürünü Kullanımında Alarm

Türkiye’de uygulanan tütün kontrol politikalarının etkili olup olmadığını anlamak en kolay yolu; objektif bir şekilde, yukarıda bahsedilen tütün kontrol sisteminin çıktılarının, yani bu politikanın uygulanması ile birlikte 13-15 yaş gurubu gençlerde tütün ürünleri kullanımına ilişkin verilerin, nasıl değiştiğini incelemektir. Aşağıda 2003-2017 yılları arasında yapılan KGTA’lar sonucunda elde edilen verilerle araştırmacı tarafından oluşturulan şekiller yer almaktadır: (CDC, 2019; Republic of Turkey Ministry of Health, 2003, 2005, 2009, 2012 ve 2017)

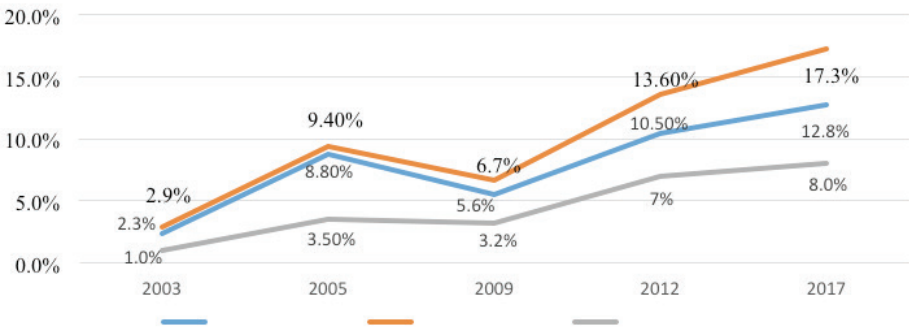
Şekil 1. 13-15 yaş grubunda halen sigara kullananlar.

Şekil 1'den anlaşılacağı üzere Türkiye'de, sigara kullanan 13-15 yaş grubu genç yüzdesi yıllar itibari ile azalmaktadır. Bu pozitif değişim tütün kontrol politikasının, 13-15 yaş grubu gençlerde sigara kullanımını azaltmada ve önlemede, olumlu sonuçları olduğunu göstermektedir. Bu durumda özellikle sigara ürünü üzerindeki vergi oranlarının artırılmasının etkili olduğu söylenebilir.

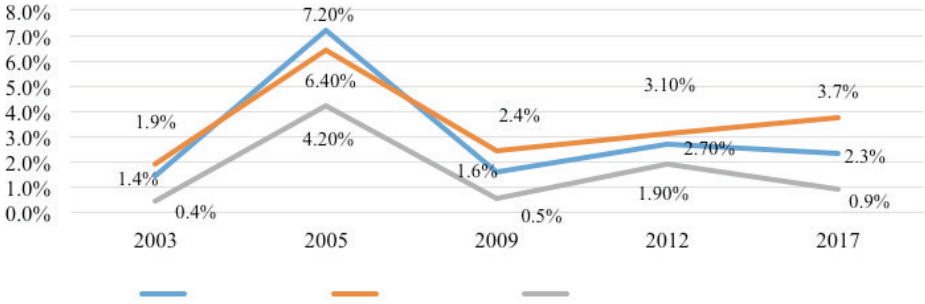
Şekil 2. 13-15 yaş grubunda halen bir tütün ürünü kullanmakta olanlar.

Şekil 2 ve 3'ten anlaşılacağı üzere 13-15 yaş grubu gençlerde halen bir tütün ürünü kullanmakta olanlar ile sarma sigara veya diğer tütün ürünü içmekte olanların yüzdesi artış trendi içerisinde. Bu durum azalış trendinin 13-15 yaş grubu gençlerin sadece sigara kullanımında olduğunu kanıtlamaktadır.

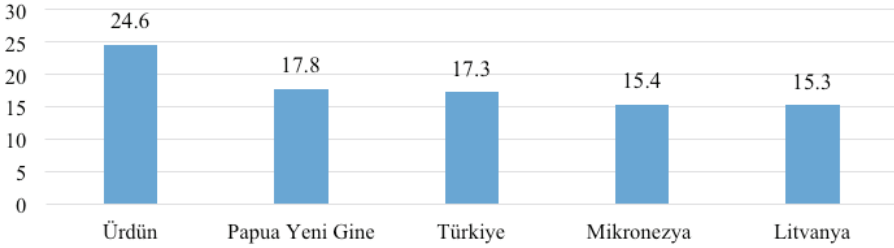
Şekil 3. 13-15 yaş grubunda sarma sigara veya diğer tütün ürünü içmekte olanlar.

Şekil 3 ve 4'ten 13-15 yaş grubu erkeklerde sık sigara içme yüzdesinin artış trendine girmeye başladığını ve halen bir tütün ürünü kullanmakta olanlar ile sarma sigara veya diğer tütün ürünü içmekte olan erkek yüzdesindeki artışın dikkat çekici nitelikte olduğu görülmektedir.

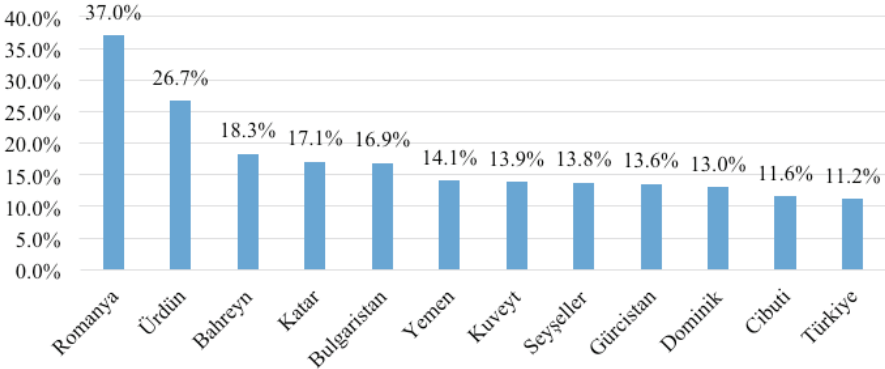
Şekil 4. 13-15 yaş grubunda sık sigara içmekte olanlar.

Şekil 5'ten anlaşılacağı üzere Türkiye 13-15 yaş grubu erkeklerde diğer tütün ürünü kullanım oranında Avrupada birinci ve dünyada üçüncü sırada yer almaktadır.

Şekil 5. 13-15 yaş grubu erkeklerde diğer tütün ürünü kullanımında en yüksek orana sahip ilk beş ülke (CDC, 2019).

Şekil 6'dan anlaşılacağı üzere Türkiye bu yaş grubunda nargile kullanımında Avrupada 4. ve dünyada 10. sıradadır. Bu veriler tütün kontrol politikasındaki nargile, sarma sigara ve diğer tütün ürünü kullanımına ilişkin önlemlerin 13-15 yaş grubu gençlerde yeterince etkili olamadığını göstermektedir.

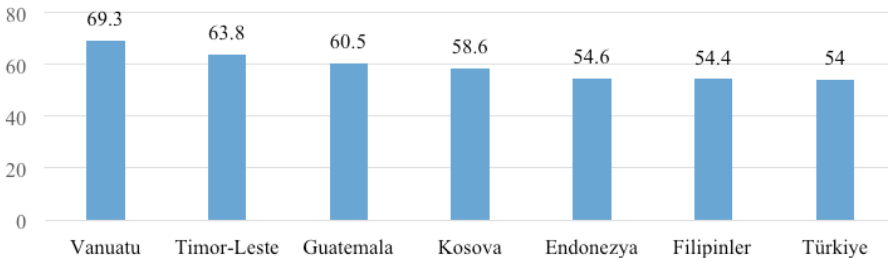

Şekil 6. 13-15 yaş grubu erkeklerde nargile kullanımında en yüksek orana sahip ilk on ülke (CDC, 2019).

Tablo 5.
13-15 yaş grubu gençlerde tütün kullanımı ile ilgili yıllar itibariyle oluşan değişimler

	2003	2005	2009	2012	2017
Halen Sigara İçenler Arasında Sigarayı Dükkândan Satın Alanlar	46,50%	57,90%	52,80%	53,70%	61,60%
Evde Tütün Dumanına Maruz Kalanlar	81,60%	89,30%	48,60%	47,30%	46,10%
Evin Dışında Sigara Dumanına Maruz Kalanlar	85,90%	82,70%	79,90%	63,70%	54,20%
Sigarayı Bırakmak İsteyenler	65,30%	65,70%	67,70%	48,90%	53,20%
Sigarayı Bırakmayı Denemiş Ancak Başaramamış Olanlar	61,40%	75,20%	64,90%	56,60%	56,40%
Medyada Tütün Karşıtı Mesajları Farkedenler	57%	59%	87,80%	98,60%	61,10%
Tütün Markası veya Logosunun Olduğu Bir eşyaya Sahip Olanlar	10,10%	15,60%	11,60%	10,70%	8,30%
Bugüne Kadar Tütün Endüstrisi Temsilcileri Tarafından Ücretsiz Sigara Teklif Edilenler	7,60%	14,30%	7,40%	10,20%	8,60%
Kamusal Alanlarda Sigara İçmenin Yasaklanması Gerekliğini Düşünenler	91,40%	86,90%	88,70%	87,90%	91,1
Diğer İnsanların Sigara Dumanının Kendisine Zarar Verdiğini Düşünenler	80,30%	69,10%	88%	84,70%	79,50%

Tablo 5'te görüleceği üzere 13-15 yaş grubu gençler arasında halen sigara içenlerden sigarayı market ve bakkal gibi yerlerden satın alanların oranı çok yüksektir ve bu oran yıllar itibari ile artmaktadır. Yine bu tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere sigarayı bırakmayı denemiş; ancak başaramamış olanların yüzdesi çok yüksektir. Bu durum da Türkiye'deki sigarayı bırakma noktasındaki yardım faaliyetleri ile bu yardıma gençlerin ulaşması ile ilgili önemli eksiklerin bulunduğunu göstermektedir. Tablo 5'te dikkat çeken başka bir veri de bugüne kadar tütün endüstrisi temsilcileri tarafından ücretsiz sigara teklif edilen 13-15 yaş grubu genç yüzdesinin 2003'ten 2017'ye kadarki süreçte azalamamış olmasıdır. Bu veriden tütün endüstrisi temsilcilerinin 13-15 yaş grubundaki gençleri olumsuz şekilde etkilemeye devam ettiği ve bu konudaki önlemlerin yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 7. 13-15 yaş grubu kızlarda sigarayı market ve bakkal gibi yerlerden satın alma oranında en yüksek orana sahip ilk yedi ülke (CDC, 2019).

Şekil 7’de görüleceği üzere Türkiye 13-15 yaş grubundaki kızların sigarayı market ve bakkal gibi yerlerden satın alabilmesi oranında Avrupa’da Kosova’dan sonra 2. sırada ve dünyada ise 7. sırada yer almaktadır (CDC, 2019). Oysa Türkiye’de 18 yaş altı gençlere tütün ürünü satışı yasaktır. Bu durum bu yasağın fiiliyatta uygulanması ile ilgili önemli eksiklikler olduğunu ve bu konudaki denetimlerin etkili olmadığını göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye’de uygulanan tütün kontrol politikasının 13-15 yaş grubu gençlerdeki etkisini tahlil edebilmek için Türkiye’nin tütün ürünleri kullanımı ile mücadele sistemi yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Sistem yaklaşımında analiz yapılırken politikaya ilişkin yapı alt sistemlere ayrılarak incelenmekte ve alt sistemlerin ana sistemle ilişkisi ve bu ilişkide zaman içerisinde yaşanan değişimler analiz edilmektedir. Bu analizde sistemin kendisi, alt sistemleri, sisteme giriş yapan girdiler ve bu girdilerin dönüştüğü çıktılar bir bütün olarak görülmekte ve bu bütünün makro düzeyde ortaya çıkardığı sonuçlar incelenmektedir. Bu çalışmada Türkiye’nin tütün kontrol politikasındaki bireyler, tütün endüstrisi ve tütün kontrol politikası araçları tütün kullanımı ile mücadele sisteminin alt sistemi olarak incelenmiştir. Ayrıca çalışmada tütün kullanımı ile mücadele politikasının 13-15 yaş grubu gençlerde tütün kullanımına ilişkin hangi sonuçları doğurduğu ve politikanın aktörlerinin bundan sonraki planlarına ilişkin veriler açıklanmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü’nün belirlemiş olduğu tüm standartlara uygun şekilde tütün kullanımı ile mücadelesini sürdüren Türkiye dünyadaki diğer ülkelere örnek olacak birçok uygulamayı hayata geçirmiştir. Bu yönüyle tütün kullanımı ile mücadele noktasında önemli mesafe kat etmiş ülkeler arasında yer alan ve DSÖ tarafından tütün ürünlerinin kullanımı ile mücadeledeki kararlılığı ve bu konudaki reformları ile birçok ödüle layık görülen Türkiye’nin tütün kontrol politikası ile ilgili yapmış olduğu çalışmalar, özellikle yetişkinlerde ve bir tütün ürünü olan sigara kullanımında, etkisini göstermektedir.

Çalışma kapsamında elde edilen veriler ve bunların değerlendirilmesi sonucunda Türkiye’nin tütün kontrol politikasının 13-15 yaş grubu gençlerin sigara kullanımını azaltma ve önlemede başarılı sonuçlar ürettiği; ancak bu yaş grubundaki gençlerde diğer tütün ürünlerinin kullanımının azaltılması ve önlenmesi noktasında bazı eksikliklerin bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 13-15 yaş grubu gençlerin tütün ürünlerine erişiminin engellenmesine yönelik çabaların, bu gençlerin tütün endüstrisi temsilcilerinden olumsuz etkilenmelerinin önlenmesi için kullanılan araçların ve bu gençlere sigarayı bırakma konusunda yapılan yardım çalışmalarının hedefe varmada yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. Bu eksikliklerin giderilebilmesi ve Türkiye’de, 13-15 yaş grubu gençlerde tütün ürünü kullanımının azaltılması ve ön-

lenmesi için, tütün kontrol politikasının unsurlarının analiz edilmesi ve politikanın unsurlarıyla çıktıları arasındaki ilişkide zaman içerisinde meydana gelen değişimin takip edilmesi gerekmektedir.

Etik Komite Onayı: Yazar çalışmanın World Medical Association Declaration of Helsinki “Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects”, (amended in October 2013) prensiplerine uygun olarak yapıldığını beyan etmiştir.

Hasta Onamı: Uygulanabilir değil.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Author declared that the research was conducted according to the principles of the World Medical Association Declaration of Helsinki “Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects”, (amended in October 2013).

Informed Consent: N/A.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Almond, G. A. (1997). *Contemporary empirical political theory*. University of California Press.
- Arslan, H. N., Terzi, O., Dabak, Ş. & Pekşen, Y. (2012). Substance, cigarette and alcohol use among high school students in the provincial center of Samsun, Turkey. *Erciyes Medical Journal*, 34, 79-84. <https://doi.org/10.5152/etd.2012.19> [Crossref]
- Aktaş A., Hidroğlu, S. ve Karavuş, M. (2018). Üniversite öğrencilerinin nargile içme konusundaki bilgi, tutum ve davranışları. *Fırat Tıp Dergisi*, 23(2), 68-72. Retrieved from <http://www.firattipdergisi.com/text.php?id=1083>
- Baran, M., Küçükakça G. ve Ayran, A. (2014), Sağlık yüksekokulu öğrencilerinde algılanan sosyal destek düzeyinin sigara kullanımı üzerine etkisi. *ADU Tıp Fakültesi Dergisi*, 15, 9-15. Retrieved from <http://adudspace.adu.edu.tr:8080/xmlui/handle/11607/1967>
- Basın İlan Kurumu. (2019). Sigarayı bırakma polikliniklerinden 2,5 milyon kişi hizmet aldı. Retrieved from <https://www.bik.gov.tr/sigarayi-birakma-polikliniklerinden-25-milyon-ki-si-hizmet-aldi/>
- Benson, P. (2008). Good clean tobacco: Philip Morris, biocapitalism, and the social course of stigma in North Carolina. *American Ethnologist*, 35(3), 357–380. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1548-1425.2008.00040.x> [Crossref]

- Bilir, N., Çakır, B., Dağlı, E. Toker, E. ve Önder Z. (2010). Türkiye’de tütün kontrolü politikaları. DSÖ Türkiye Ofisi, DSÖ Yayını, http://www.ssuk.org.tr/eski_site_verileri/pdf/turkiyedetutun-kontrolupolitikalari.pdf
- Bloomberg. (2016). Sigaradan hem devlet hem şirketler kazanıyor. Retrieved from <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1885685-sigaradan-hem-devlet-hem-sirketler-kazaniyor>
- Brand, F. (2019), Global 500 2019, Retrieved from <https://brandirectory.com/rankings/global-500-2019>
- Broadstock, M. (2007). *Systematic review of the health effects of modified smokeless tobacco products*. New Zealand Health Technology Assessment (NZHTA). Retrieved from http://nzhta.ch-meds.ac.nz/publications/smokeless_tobacco.pdf
- CDC. (2019). Global Tobacco Surveillance System Data, Retrieved from <https://www.cdc.gov/tobacco/global/gtss/gtssdata/index.html>
- Çavdar, S., Sümer, E. Ç., Eliaçık, K., Arslan, A., Koyun, B., Korkmaz, N., ... & Alikashiçoğlu, M. (2016). İzmirde liseye devam eden ergenlerin sağlık davranışları. *Turkish Pediatrics Archive/Türk Pediatri Arşivi*, 51(1). Retrieved from https://www.journalagent.com/tpa/pdfs/TPA_51_1_22_34.pdf
- Davis, R. M. (2008). British American Tobacco ghost-wrote reports on tobacco advertising bans by the International Advertising Association and JJ Boddewyn. *Tobacco Control*, 17(3), 211-214. <http://dx.doi.org/10.1136/tc.2008.025148> [Crossref]
- Doll, R., Peto, R., Boreham, J., & Sutherland, I. (2004). Mortality in relation to smoking: 50 years’ observations on male British doctors. *Bmj*, 328(7455), 1519. <https://doi.org/10.1136/bmj.38142.554479.AE>
- Easton, D. (1957). An approach to the analysis of political systems. *World Politics*, 9(3), 383-400. <http://www.pavroz.ru/files/eastonanapproach.pdf> [Crossref]
- Evren, C., Evren, B., & Bozkurt, M. (2014). Tobacco use among 10th grade students in Istanbul and related variables. *Asian Journal of Psychiatry*, 8, 69-75. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2013.11.016> [Crossref]
- Fortune. (2019), Search fortune 500. Retrieved from <https://fortune.com/fortune500/2019/search/?industry=Tobacco>
- Francey, N., & Chapman, S. (2000). “Operation Berkshire”: the international tobacco companies’ conspiracy. *Bmj*, 321(7257), 371-374. <https://doi.org/10.1136/bmj.321.7257.371> [Crossref]
- Fuchs, D., & Klingemann, H. D. (2011). Chapter three David Easton: The Theory of the Political System. *Maestri of Political Science*, 2, 63.
- GBD 2015 Risk Factors Collaborators. (2016). Global, regional, and national comparative risk assessment of 79 behavioral, environmental and occupational, and metabolic risks or clusters of risks, 1990-2015: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2015. *Lancet*, 388(10053), 1659-1724. <https://doi.org/10.1016/S0140-6736%2816%2931679-8> [Crossref]
- Goodchild, M., Nargis, N., & D’espaignet, E. T. (2018). Global economic cost of smoking-attributable diseases. *Tobacco Control*, 27(1), 58-64. <http://dx.doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2016-053305> [Crossref]
- Guler, N., Güler, G., Ulusoy, H., & Bekar, M. (2009). Lise öğrencileri arasında sigara, alkol kullanımı ve intihar düşüncesi sıklığı. *Cumhuriyet Medical Journal*, 31(4), 340-345. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/47624>
- Joffe, M., & Mindell, J. (2006). Complex causal process diagrams for analyzing the health impacts of policy interventions. *American journal of public health*, 96(3), 473-479. Retrieved from <https://ajph.aphapublications.org/doi/full/10.2105/AJPH.2005.063693>

- Kasatura, İ. F. (1998). *Gençlik ve bağımlılık*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Leischow S. J., & Milstein B. (2006). Systems thinking and modeling for public health practice. *AmJ Public Health*, 96(3), 403–405.
- Life Sciences Research Office. (2009). Differentiating the Health Risks of Categories of Tobacco Products. Retrieved from http://www.lsro.org/articles/dtr_0209_pr.html
- Martini, S., & Sulistyowati, M. (2005). The determinants of smoking behavior among teenagers in East Java Province, Indonesia. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/13781/347660IND0YouthSmoking0HNP0Tobacco032.pdf;sequence=1>
- McDaniel, P. A., Intinarelli, G., & Malone, R. E. (2008). Tobacco industry issues management organizations: creating a global corporate network to undermine public health. *Globalization and health*, 4(1), 2.
- McLeroy K. (2006). Thinking of systems. *Am J Public Health*. 96(3):402. <https://doi.org/10.1186/1744-8603-4-2> [Crossref]
- Mordor Intelligence. (2019). *E-cigarette market - growth, trends and forecast (2019 - 2024)*. Retrieved from <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/global-e-cigarettes-market-industry>
- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA). (2019). *II. Uluslararası tütün çalıştay sonuç raporu*. Samsun. Retrieved from <https://www.oka.org.tr/assets/upload/dosyalar/ii-uluslararasi-tutun-calistayi-sonuc-raporu-38-90.pdf>
- Özcebe, H., (2008), *Gençler ve Sigara*, Sağlık Bakanlığı Yayın No:731. Retrieved from <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/t18.pdf>
- Petraitis, J., Flay, B. R., & Miller, T. Q. (1995). Reviewing theories of adolescent substance use: organizing pieces in the puzzle. *Psychological Bulletin*, 117(1), 67. Retrieved from <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.117.1.67>
- Reid, R., (2005). *Globalizing tobacco control*. Bloomington: Indiana University Press.
- Republic of Turkey Ministry of Health. (2003). *Global youth tobacco survey (GYTS)*. Retrieved from <https://nccd.cdc.gov/GTSSDataSurveyResources/Ancillary/DownloadAttachment.aspx?ID=505>
- Republic of Turkey Ministry of Health. (2005). *Global youth tobacco survey (GYTS)*. Retrieved from <https://nccd.cdc.gov/GTSSDataSurveyResources/Ancillary/DownloadAttachment.aspx?ID=506>
- Republic of Turkey Ministry of Health. (2009). *Global youth tobacco survey (GYTS)*. Retrieved from <https://nccd.cdc.gov/GTSSDataSurveyResources/Ancillary/DownloadAttachment.aspx?ID=1258>
- Republic of Turkey Ministry of Health (2012), *Global youth tobacco survey (GYTS)*. Retrieved from <https://nccd.cdc.gov/GTSSDataSurveyResources/Ancillary/DownloadAttachment.aspx?ID=1217>
- Republic of Turkey Ministry of Health. (2014). Global adult tobacco survey (GATS). Retrieved from https://www.who.int/tobacco/surveillance/survey/gats/report_tur_2012.pdf?ua=1
- Republic of Turkey Ministry of Health. (2016). Global adult tobacco survey (GATS). Retrieved from <https://nccd.cdc.gov/GTSSDataSurveyResources/Ancillary/DownloadAttachment.aspx?ID=3452>
- Republic of Turkey Ministry of Health (2017), *Global youth tobacco survey (GYTS)*. Retrieved from <https://nccd.cdc.gov/GTSSDataSurveyResources/Ancillary/DownloadAttachment.aspx?ID=3449>

- Sağlık Bakanlığı. (2018). *2018-2023 Tütün kontrolü strateji belgesi ve eylem planı*. Retrieved from https://havanikoru.saglik.gov.tr/dosya/eylem_plani/ulusal-tutun-kontrol-programi-eylem-planı.pdf
- Sağlık Bakanlığı. (2019). Türkiye’de tütünle mücadele süreci. Retrieved from <https://havanikoru.saglik.gov.tr/surec>
- Siahpush, M., Spittal, M., & Singh, G. K. (2007). Smoking cessation and financial stress. *Journal of Public Health*, 29(4), 338-342. <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdm070> [Crossref]
- Sigara ve Sağlık Ulusal Komitesi. (2009). Gençler ve tütün kontrolü. Retrieved from <http://saglikenstitusu.org.tr/Document/DocumentGalery/Gen%C3%A7ler%20ve%20t%C3%BCt%C3%BCn%20kontrolu.pdf>
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (2019). *Tütün piyasası istatistikleri*. <https://www.tarimorman.gov.tr/TADB/Menu/22/Tutun-Ve-Tutun-Mamulleri-Daire-Baskanligi>
- Taşdemir, A. Z., (2016), Tütün ürünleri, *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi*, 4 (1), 27-31. Retrieved from <http://ghs.asyod.org/konular/2016-1-4.pdf>
- The Tobacco Atlas (2016a). Issue: Turkey. Retrieved from <https://files.tobaccoatlas.org/wp-content/uploads/pdf/turkey-country-facts-en.pdf>
- The Tobacco Atlas. (2016b). Issue: Consumption map, Retrieved from <https://files.tobaccoatlas.org/wp-content/uploads/2018/03/consumption-map.csv>
- The Tobacco Atlas. (2017). Issue: Consumption. Retrieved from <https://tobaccoatlas.org/topic/consumption/>
- TRT Haber. (2019) Sigarasız hayat için Sağlık Bakanlığı’na 900 bin başvuru. Retrieved from <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/sigarasiz-hayat-icin-bakanliga-900-bin-basvuru-404211.html>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK). (2016). *Türkiye sağlık araştırması*. Retrieved from http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2394
- Tütün Ekspertleri Derneği. (2018). *2018 tütün raporu*. Retrieved from http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30641&tipi=17&sube=0
- US Department of Health and Human Services. (1982). *A report of the surgeon general: the health consequences of smoking*. Washington (DC). Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20669512>
- Vergi Dosyası. (2019). Bir paket sigaranın yüzde kaçını vergi. Retrieved from <https://vergidosyasi.com/2017/04/08/sigarada-vergi-orani-bir-paket-sigaraya-odenen-vergi-sigara-vergisinin-hesaplanması/>
- World Health Organization (WHO). (2008). *Report on the global tobacco epidemic 2008*. Retrieved from https://www.who.int/tobacco/mpower/mpower_report_full_2008.pdf
- WHO. (2010). *WHO Study Group on tobacco product regulation WHO technical report series No. 955*. Retrieved from https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44213/9789241209557_eng.pdf?sequence=1
- WHO. (2016). The Economics of Tobacco and Tobacco Control. In *National Cancer Institute Tobacco Control Monograph 21. NIH Publication No. 16-CA-8029A*. Bethesda, MD: US Department of Health and Human Services, National Institutes of Health, National Cancer Institute; and Geneva, Switzerland: World Health Organization. Retrieved from https://cancercontrol.cancer.gov/brp/tcrb/monographs/21/docs/m21_complete.pdf
- WHO. (2019a). *Report on the global tobacco epidemic*. Retrieved from <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/326043/9789241516204-eng.pdf?ua=1>

- WHO. (2019b). Tabacco. Retrieved from <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tobacco>
- WHO. (2019c), *Report on the global tobacco epidemic 2019 country profile: Turkey*. Retrieved from <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/326043/9789241516204-eng.pdf?ua=1>
Erişim: 10.10.2019
- Yeşilay. (2017). *Sigara vücudun düşmanı*. İstanbul http://tbm.org.tr/media/kitaplar/TBM_yetiskin_tutun_icerik_web.pdf
- Young, D., Borland, R., Siahpush, M., Hastings, G., Fong, G. T., Cummings, K. M., & ITC Collaboration. (2007). Australian smokers support stronger regulatory controls on tobacco: findings from the ITC four-country survey. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 31(2), 164-169. <https://doi.org/10.1111/j.1753-6405.2007.00035.x> [Crossref]
- Young, D., Yong, H. H., Borland, R., Ross, H., Sirirassamee, B., Kin, F., ... & O'Connor, R. (2008). Prevalence and correlates of roll-your-own smoking in Thailand and Malaysia: Findings of the ITC-South East Asia Survey. *Nicotine & tobacco research*, 10(5), 907-915. <https://doi.org/10.1080/14622200802027172> [Crossref]